

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 18ης Απριλίου 2024*

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 102 ΣΛΕΕ – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Εκπρόθεσμη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο – Χρονικά όρια εφαρμογής – Άρθρο 10 – Προθεσμία παραγραφής – Λεπτομερείς κανόνες σχετικά με την έναρξη της προθεσμίας παραγραφής – Παύση της παράβασης – Γνώση των αναγκαίων στοιχείων για την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης – Δημοσίευση στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* της περίληψης της απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού – Δεσμευτικό αποτέλεσμα απόφασης της Επιτροπής που δεν έχει καταστεί εισέτι απρόσβλητη – Αναστολή ή διακοπή της παραγραφής κατά τη διάρκεια της έρευνας της Επιτροπής ή έως την ημερομηνία κατά την οποία η απόφασή της καθίσταται απρόσβλητη»

Στην υπόθεση C-605/21,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το *Městský soud v Praze* (περιφερειακό δικαστήριο Πράγας, Τσεχική Δημοκρατία) με απόφαση της 29ης Σεπτεμβρίου 2021, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 30 Σεπτεμβρίου 2021, στο πλαίσιο της δίκης

Heureka Group a.s.

κατά

Google LLC,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Κ. Lenaerts, Πρόεδρο, L. Bay Larsen, Αντιπρόεδρο, A. Arabadjiev (εισηγητή), A. Prechal, E. Regan, T. von Danwitz και Z. Csehi, προέδρους τμήματος, J.-C. Bonichot, S. Rodin, J. Passer, Δ. Γρατσία, M. L. Arastey Sahún και M. Gavalec, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott

γραμματέας: M. Krausenböck, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 20ής Μαρτίου 2023,

* Γλώσσα διαδικασίας: η τσεχική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Heureka Group a.s., εκπροσωπούμενη από τους L. Duffek, L. Kačerová, J. Měkota, M. Olík και V. Podesva, advokáti,
- η Google LLC, εκπροσωπούμενη από τους R. Neruda, P. J. Pipková, J. Šturm, P. Vohnický και M. Vojáček, advokáti, και τον Α. Κομνηνό, δικηγόρο,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους N. Khan και G. Meessen και την P. Němečková,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2023,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 102, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, του άρθρου 10, του άρθρου 21, παράγραφος 1, και του άρθρου 22 της οδηγίας 2014/104/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με ορισμένους κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2014, L 349, σ. 1), καθώς και της αρχής της αποτελεσματικότητας.
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Heureka Group a.s. (στο εξής: Heureka), εταιρίας τσεχικού δικαίου η οποία δραστηριοποιείται στην αγορά υπηρεσιών σύγκρισης τιμών πώλησης, και της Google LLC, με αντικείμενο την αποκατάσταση της ζημίας που φέρεται να υπέστη η Heureka λόγω παραβάσεως του άρθρου 102 ΣΛΕΕ από την Google και τη μητρική εταιρία της Alphabet, Inc., παράβαση την οποία διαπίστωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με απόφαση που δεν έχει καταστεί εισέτι απρόσβλητη.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Ο κανονισμός (ΕΚ) 1/2003

- 3 Το άρθρο 16 του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16 Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101 και 102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1), το οποίο επιγράφεται «Ομοιόμορφη εφαρμογή της κοινοτικής νομοθεσίας ανταγωνισμού», έχει ως εξής:

«1. Όταν τα εθνικά δικαστήρια κρίνουν συμφωνίες, αποφάσεις ή πρακτικές δυνάμει του άρθρου [101] ή του άρθρου [102 ΣΛΕΕ], οι οποίες έχουν ήδη αποτελέσει αντικείμενο απόφασης της Επιτροπής, δεν μπορούν να λαμβάνουν αποφάσεις που συγκρούονται με την απόφαση την οποία έχει λάβει η Επιτροπή. Πρέπει επίσης να αποφεύγουν να λαμβάνουν αποφάσεις που ενδέχεται να

συγκρούονται με απόφαση την οποία σκοπεύει να λάβει η Επιτροπή κατά διαδικασία που έχει κινήσει. Προς το σκοπό αυτό, το εθνικό δικαστήριο μπορεί να εκτιμήσει μήπως πρέπει να αναστείλει τη διαδικασία του. Η υποχρέωση αυτή δεν θίγει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις δυνάμει του άρθρου [267 ΣΛΕΕ].

2. Όταν οι αρχές ανταγωνισμού των κρατών μελών αποφαινούνται για συμφωνίες, αποφάσεις ή πρακτικές δυνάμει του άρθρου [101] ή του άρθρου [102 ΣΛΕΕ], οι οποίες έχουν ήδη αποτελέσει αντικείμενο απόφασης της Επιτροπής, δεν δύνανται να λαμβάνουν αποφάσεις που να συγκρούονται με την απόφαση που έχει λάβει η Επιτροπή.»

Η οδηγία 2014/104

4 Το άρθρο 2 της οδηγίας 2014/104, το οποίο επιγράφεται «Ορισμοί», ορίζει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, εφαρμόζονται οι ακόλουθοι ορισμοί:

[...]

8) “αρχή ανταγωνισμού”, η Επιτροπή ή μια εθνική αρχή ανταγωνισμού, ή και οι δύο, ανάλογα με την περίπτωση,

[...]

11) “απόφαση παράβασης”, απόφαση αρχής ανταγωνισμού ή [δικαστηρίου επανεξέτασης] με την οποία διαπιστώνεται παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού,

12) “[απρόσβλητη] απόφαση [για τη διαπίστωση] παράβασης”, η σχετική με παράβαση απόφαση η οποία δεν μπορεί ή δεν μπορεί πλέον να [προσβληθεί με ένδικο βοήθημα ή] τακτικό ένδικο μέσο,

[...].»

5 Το άρθρο 9 της οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Ισχύς των εθνικών αποφάσεων», προβλέπει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι η παράβαση διάταξης δικαίου ανταγωνισμού η οποία έχει διαπιστωθεί με [απρόσβλητη] απόφαση εθνικής αρχής ανταγωνισμού ή [δικαστηρίου επανεξέτασης] θεωρείται πλέον αδιάψευστη για τους σκοπούς της αγωγής αποζημίωσης που εισάγεται ενώπιον των εθνικών τους δικαστηρίων, δυνάμει των άρθρων 101 ή 102 ΣΛΕΕ ή δυνάμει του εθνικού δικαίου ανταγωνισμού.

2. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, όταν [απρόσβλητη] απόφαση της παραγράφου 1 έχει εκδοθεί σε άλλο κράτος μέλος, αυτή η [απρόσβλητη] απόφαση να μπορεί να υποβληθεί ενώπιον των εθνικών τους δικαστηρίων σύμφωνα με το εθνικό τους δίκαιο ως τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως μέσο απόδειξης του γεγονότος της παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού και, κατά περίπτωση, να μπορεί να εκτιμηθεί παράλληλα με τυχόν άλλο αποδεικτικό υλικό που προσκομίζουν οι διάδικοι.

3. Το παρόν άρθρο δεν θίγει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εθνικών δικαστηρίων που προβλέπονται από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ.»

6 Το άρθρο 10 της οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Προθεσμία παραγραφής», ορίζει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τους κανόνες περί προθεσμιών παραγραφής για την άσκηση αγωγών αποζημίωσης σύμφωνα με το παρόν άρθρο. Οι εν λόγω κανόνες καθορίζουν το πότε αρχίζει η προθεσμία παραγραφής, τη διάρκεια της προθεσμίας και τις συνθήκες υπό τις οποίες η προθεσμία διακόπτεται ή αναστέλλεται.

2. Η προθεσμία παραγραφής δεν αρχίζει να τρέχει πριν από την παύση της παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού και προτού ο αιτών λάβει γνώση ή μπορεί ευλόγως να αναμένεται ότι γνωρίζει τα εξής:

α) τη συμπεριφορά και το γεγονός ότι συνιστά παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού,

β) το γεγονός ότι η παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού προκάλεσε ζημία στον ίδιο και

γ) την ταυτότητα του παραβάτη.

3. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι η προθεσμία παραγραφής για την άσκηση αγωγής αποζημίωσης είναι τουλάχιστον πενταετής.

4. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι η προθεσμία παραγραφής αναστέλλεται ή, αναλόγως προς το εθνικό δίκαιο, διακόπτεται εάν μια αρχή ανταγωνισμού λάβει μέτρα που αποβλέπουν στη διερεύνηση ή τη διαδικασία για παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού με την οποία σχετίζεται η αγωγή αποζημίωσης. Η αναστολή λήγει τουλάχιστον ένα έτος [αφότου η απόφαση για την παράβαση κατέστη απρόσβλητη] ή μετά την περάτωση της διαδικασίας με άλλον τρόπο.»

7 Το άρθρο 21, παράγραφος 1, της οδηγίας έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για τη συμμόρφωση με την παρούσα οδηγία έως τις 27 Δεκεμβρίου 2016. Ανακοινώνουν αμελλητί στην Επιτροπή το κείμενο των εν λόγω διατάξεων.

[...]

8 Το άρθρο 22 της οδηγίας 2014/104, το οποίο επιγράφεται «Χρονικά όρια εφαρμογής», ορίζει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι τα εθνικά μέτρα που θεσπίζουν σύμφωνα με το άρθρο 21 προκειμένου να συμμορφωθούν με τις ουσιαστικές διατάξεις της παρούσας οδηγίας δεν εφαρμόζονται αναδρομικά.

2. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι τα εθνικά μέτρα που θεσπίζονται σύμφωνα με το άρθρο 21, εκτός από αυτά που αναφέρονται στην παράγραφο 1 δεν ισχύουν για αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται ενώπιον εθνικού δικαστηρίου πριν από τις 26 Δεκεμβρίου 2014.»

Το τσεχικό δίκαιο

- 9 Το άρθρο 620, παράγραφος 1, του zákonn č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (νόμου 89/2012 περί αστικού κώδικα) ορίζει τα εξής:

«Στις περιπτώσεις που είναι καθοριστικές για την έναρξη της παραγραφής των αξιώσεων προς αποζημίωση περιλαμβάνονται η γνώση της ζημίας και [της ταυτότητας] του υπόχρεου προς αποκατάστασή της. Τούτο ισχύει, mutatis mutandis, και για την αποκατάσταση της μη περιουσιακής ζημίας.»

- 10 Το άρθρο 629, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα ορίζει τα εξής:

«Η παραγραφή είναι τριετής.»

- 11 Ο Ζákonn č. 262/2017 Sb., o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže (νόμος 262/2017 περί αποκατάστασης των ζημιών στον τομέα του ανταγωνισμού, στο εξής: νόμος 262/2017), ο οποίος αποσκοπεί στη μεταφορά της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, τέθηκε σε ισχύ την 1η Σεπτεμβρίου 2017. Το άρθρο του 9 προβλέπει στις παραγράφους 1 έως 3 τα εξής:

«(1) Οι αξιώσεις προς αποζημίωση βάσει του παρόντος νόμου παραγράφονται μετά πέντε έτη· οι διατάξεις των άρθρων 629 και 636 του αστικού κώδικα δεν εφαρμόζονται.

(2) Η παραγραφή εκκινεί από την ημέρα κατά την οποία ο ενδιαφερόμενος έλαβε γνώση της ζημίας, [της ταυτότητας] του υπόχρεου προς αποκατάστασή της και του περιορισμού του ανταγωνισμού, ή από την ημέρα κατά την οποία όφειλε και μπορούσε να λάβει γνώση των στοιχείων αυτών, αλλά όχι νωρίτερα από την ημέρα κατά την οποία έπαυσε ο περιορισμός του ανταγωνισμού.

(3) Η παραγραφή αναστέλλεται κατά τη διερεύνηση ή κατά την ενώπιον της αρχής ανταγωνισμού διαδικασία που αφορά τον ίδιο περιορισμό του ανταγωνισμού, καθώς και για χρονικό διάστημα ενός έτους από την ημέρα κατά την οποία:

α) κατέστη απρόσβλητη η απόφαση αρχής ανταγωνισμού ή δικαστηρίου με την οποία διαπιστώνεται ότι υφίσταται τέτοιος περιορισμός του ανταγωνισμού, ή

β) η διερεύνηση, η διαδικασία ενώπιον της αρχής ανταγωνισμού ή η διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου έχει με άλλο τρόπο περατωθεί.»

- 12 Το άρθρο 36 του νόμου έχει ως εξής:

«Οι διαδικασίες για την αποκατάσταση ζημίας που έχει προκληθεί από περιορισμό του ανταγωνισμού, καθώς και οι κατ' εφαρμογήν του παρόντος νόμου διαδικασίες διακανονισμού απαιτήσεων μεταξύ υπαιτίων αλληλεγγύως και εις ολόκληρον ευθυνόμενων, οι οποίες κινήθηκαν μετά τις 25 Δεκεμβρίου 2014, συνεχίζονται σύμφωνα με τον παρόντα νόμο· τα έννομα αποτελέσματα των πράξεων που διενεργήθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου διατηρούνται σε ισχύ.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 13 Στις 30 Νοεμβρίου 2010 η Επιτροπή κίνησε διαδικασία βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ κατά της Google σχετικά με ενδεχόμενη κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης στον τομέα της επιγραμμικής αναζήτησης. Κατά την ίδια αυτή ημερομηνία, η Επιτροπή δημοσίευσε ανακοινωθέν Τύπου με το οποίο ενημέρωνε το κοινό για την κίνηση της εν λόγω διαδικασίας.
- 14 Το 2013 η Google πρότεινε στην Επιτροπή την ανάληψη ορισμένων δεσμεύσεων προκειμένου να αρθούν οι αντιρρήσεις της τελευταίας.
- 15 Στις 27 Μαΐου 2014 η Sdružení pro internetový rozvoj v České republice (Ενωση για την ανάπτυξη του Διαδικτύου στην Τσεχική Δημοκρατία, στο εξής: SPIR), μέλος της οποίας είναι η Heureka, εξέδωσε δελτίο Τύπου με το οποίο εξέφραζε τη διαφωνία της με τις συγκεκριμένες δεσμεύσεις.
- 16 Στις 15 Απριλίου 2015 η Επιτροπή εξέδωσε κοινοποίηση αιτιάσεων προς την Google, με την οποία κατέληξε στο προσωρινό συμπέρασμα ότι οι πρακτικές της εταιρίας αυτής συνιστούσαν κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης και, ως εκ τούτου, παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.
- 17 Στις 14 Ιουλίου 2016 η Επιτροπή εξέδωσε συμπληρωματική κοινοποίηση αιτιάσεων και κίνησε διαδικασία για παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ κατά της Alphabet, Inc., ήτοι της μητρικής εταιρίας της Google.
- 18 Στις 27 Ιουνίου 2017 η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση C(2017) 4444 final, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 [ΣΛΕΕ] και του άρθρου 54 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ [υπόθεση AT.39740 – Μηχανή αναζήτησης Google (Shopping)]. Περίληψη της απόφασης αυτής δημοσιεύθηκε στις 12 Ιανουαρίου 2018 στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ΕΕ 2018, C 9, σ. 11).
- 19 Με την απόφαση αυτή, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η Google είχε καταχραστεί τη δεσπόζουσα θέση που κατείχε σε δεκατρείς εθνικές αγορές γενικής αναζήτησης εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ), συμπεριλαμβανομένης της αγοράς της Τσεχικής Δημοκρατίας, μειώνοντας την κίνηση από τις δικές της σελίδες αποτελεσμάτων γενικής αναζήτησης προς ανταγωνιστικές υπηρεσίες σύγκρισης προϊόντων και αυξάνοντας την κίνηση προς τη δική της υπηρεσία σύγκρισης προϊόντων, όπερ ήταν δυνατόν ή πιθανόν να επιφέρει αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελέσματα στις δεκατρείς αντίστοιχες εθνικές αγορές εξειδικευμένης αναζήτησης για τη σύγκριση προϊόντων, αλλά και στις αντίστοιχες αγορές γενικής αναζήτησης.
- 20 Συνεπώς, σύμφωνα με την απόφαση αυτή, η Google, κατ' ουσίαν, παραχωρούσε συστηματικά πρωταρχική θέση στη δική της υπηρεσία σύγκρισης τιμών, ενώ οι υπηρεσίες σύγκρισης τιμών των ανταγωνιστών της Google υποβιβάζονταν στον κατάλογο αποτελεσμάτων.
- 21 Όσον αφορά τη διάρκεια της καταλογιστέας στην Google παράβασης στην επικράτεια της Τσεχικής Δημοκρατίας, η Επιτροπή διαπίστωσε, με την απόφαση C(2017) 4444 final, ότι η παράβαση αυτή είχε αρχίσει τον Φεβρουάριο του 2013 και ότι εξακολουθούσε να παράγει αποτελέσματα κατά την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης αυτής, ήτοι στις 27 Ιουνίου 2017. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή κάλεσε την Google, με το άρθρο 3 της απόφασης αυτής, να παύσει την προσαπτόμενη συμπεριφορά εντός προθεσμίας 90 ημερών και να μην υιοθετήσει αντίστοιχη συμπεριφορά με το ίδιο αντικείμενο ή το ίδιο αποτέλεσμα στο μέλλον.

- 22 Την 1η Σεπτεμβρίου 2017 τέθηκε σε ισχύ ο νόμος 262/2017 περί μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο τσεχικό δίκαιο.
- 23 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 11 Σεπτεμβρίου 2017, η Google άσκησε προσφυγή κατά της απόφασης C(2017) 4444 final.
- 24 Στις 26 Ιουνίου 2020 η Heureka άσκησε ενώπιον του Městský soud v Praze (περιφερειακού δικαστηρίου Πράγας, Τσεχική Δημοκρατία) αγωγή με αίτημα να υποχρεωθεί η Google να αποκαταστήσει τη ζημία που ισχυριζόταν ότι υπέστη λόγω της αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικής που, σύμφωνα με την απόφαση C(2017) 4444 final, η εταιρία αυτή φέρεται να εφάρμοζε στην Τσεχική Δημοκρατία κατά το χρονικό διάστημα από τον Φεβρουάριο του 2013 έως τις 27 Ιουνίου 2017. Η Heureka ανέφερε ότι η Google είχε τοποθετήσει και εμφανίσει τη δική της υπηρεσία σύγκρισης τιμών πώλησης στην καλύτερη δυνατή θέση μεταξύ των αποτελεσμάτων των υπηρεσιών γενικής αναζήτησης, μειώνοντας με τον τρόπο αυτόν τον αριθμό επισκέψεων στη διαδικτυακή πύλη σύγκρισης τιμών πώλησης Heureka.cz.
- 25 Με το υπόμνημα αντίκρουσης, η Google υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι, δυνάμει των κανόνων παραγραφής του obchodní zákoník (εμπορικού κώδικα), κατά τους οποίους η τετραετής παραγραφή αρχίζει από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή μπορούσε να λάβει γνώση της ζημίας και της ταυτότητας του υπόχρεου προς αποκατάστασή της, η αξίωση αποζημίωσης της Heureka είχε παραγραφεί τουλάχιστον για το χρονικό διάστημα από τον Φεβρουάριο του 2013 έως τις 25 Ιουνίου 2016.
- 26 Συναφώς, η Google προβάλλει ότι, λαμβανομένης υπόψη της φύσεως της φερόμενης κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, η Heureka ήταν σε θέση να γνωρίζει, πολύ πριν από την έκδοση της απόφασης C(2017) 4444 final, τόσο τον παραβάτη όσο και το ότι η ίδια υπέστη ζημία. Υποστηρίζει ότι η Heureka δεν μπορούσε να αγνοεί, ιδίως μετά από ανάγνωση του ανακοινωθέντος Τύπου της Επιτροπής της 30ής Νοεμβρίου 2010, ότι φορέας εκμετάλλευσης της μηχανής αναζήτησης με την ονομασία «Google» ήταν η Google. Εν πάση περιπτώσει, το μνημονευόμενο στη σκέψη 15 της παρούσας απόφασης ανακοινωθέν Τύπου της SPIR της 27ης Μαΐου 2014, με το οποίο η ένωση αυτή είχε εκφράσει τη διαφωνία της με τις δεσμεύσεις που είχε υποβάλει η Google στην Επιτροπή, αρκούσε για την έναρξη της παραγραφής.
- 27 Επομένως, όπως υποστηρίζει η Google, η εφαρμοστέα εν προκειμένω προθεσμία παραγραφής είχε αρχίσει να τρέχει από τον Φεβρουάριο του 2013, ήτοι από την έναρξη της φερόμενης παράβασης στο τσεχικό έδαφος και από την έναρξη επέλευσης της προβαλλόμενης ζημίας, ή, το αργότερο, στις 27 Μαΐου 2014, ημερομηνία δημοσίευσης του ανακοινωθέντος Τύπου της SPIR.
- 28 Κατά την Google, τίποτα δεν εμπόδιζε τη Heureka να ασκήσει νωρίτερα αγωγή αποζημίωσης, δεδομένου ότι, σε μια τέτοια περίπτωση, η εταιρία αυτή θα μπορούσε να αυξήσει σταδιακά το ύψος του αποζημιωτικού αιτήματός της σε συνάρτηση με την προίοντος του χρόνου διεύρυνση της ζημίας.
- 29 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, πρώτον, ότι, εν προκειμένω, η ενδεχόμενη αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορά άρχισε πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας 2014/104, ήτοι στις 25 Δεκεμβρίου 2014, και έπαυσε μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο, ήτοι στις 27 Δεκεμβρίου 2016.

- 30 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, επομένως, εάν το άρθρο 10 της οδηγίας αυτής έχει εφαρμογή στο σύνολο της ζημίας που προκλήθηκε από την επίμαχη στην κύρια δίκη παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, ή μόνο στη ζημία που επήλθε μετά την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος της εν λόγω οδηγίας, ή και μόνο στη ζημία που επήλθε μετά την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της ίδιας οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.
- 31 Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 αποτελεί ουσιαστική διάταξη, κατά την έννοια του άρθρου 22, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, ή δικονομική διάταξη.
- 32 Τρίτον, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα του τσεχικού καθεστώτος παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού, το οποίο ίσχυε έως την έναρξη ισχύος του νόμου 262/2017 περί μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, με το άρθρο 10 της οδηγίας αυτής και, ενδεχομένως, με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ καθώς και με την αρχή της αποτελεσματικότητας.
- 33 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, προκαταρκτικώς, ότι εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης δεν έχουν οι κανόνες παραγραφής του εμπορικού κώδικα, αλλά εκείνοι του αστικού κώδικα και ότι οι τελευταίοι αποτελούν το κρίσιμο εν προκειμένω προϊσχύον καθεστώς παραγραφής. Το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 620, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα, η τριετής παραγραφή αρχίζει από την ημερομηνία κατά την οποία ο ζημιωθείς λαμβάνει γνώση, ή από την ημερομηνία κατά την οποία μπορεί να θεωρηθεί ότι έλαβε γνώση, της ταυτότητας του παραβάτη και της προκληθείσας ζημίας. Όσον αφορά την προϋπόθεση περί γνώσης της ζημίας που προκλήθηκε από την επίμαχη παράβαση, κατά την ερμηνεία του άρθρου 620, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα από το Nejvyšší soud (Ανώτατο Δικαστήριο της Τσεχικής Δημοκρατίας), για την έναρξη της παραγραφής αρκεί η γνώση επιμέρους ζημίας. Αναφέρει ότι, σε περίπτωση διαρκών ή επαναλαμβανόμενων παραβάσεων, η ζημία είναι διαιρετή, κατά τρόπο ώστε κάθε «νέα ζημία» να μπορεί να προβληθεί χωριστά και να ενεργοποιήσει νέα προθεσμία παραγραφής.
- 34 Κατά το αιτούν δικαστήριο, εξ αυτού συνάγεται, εν προκειμένω, ότι κάθε γενική αναζήτηση στην ιστοσελίδα της Google που είχε ως αποτέλεσμα την τοποθέτηση και την εμφάνιση αποτελεσμάτων ευνοϊκότερων για την υπηρεσία σύγκρισης τιμών της Google θα συνεπαγόταν την έναρξη νέας αυτοτελούς παραγραφής.
- 35 Τέταρτον και τελευταίο, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, για την έναρξη της παραγραφής, ο αστικός κώδικας δεν απαιτεί από τον ζημιωθέντα να γνωρίζει ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά συνιστά παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού. Ο αστικός κώδικας δεν απαιτεί ούτε παύση της οικείας παράβασης. Τέλος, ο εν λόγω κώδικας δεν περιέχει κανόνες που επιβάλλουν την αναστολή ή τη διακοπή της παραγραφής κατά τη διάρκεια της διερεύνησης της εν λόγω συμπεριφοράς.
- 36 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Městský soud v Praze (περιφερειακό δικαστήριο Πράγας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Κατ' ορθήν ερμηνεία του άρθρου 21, παράγραφος 1, της [οδηγίας 2014/104] και των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης, έχει η οδηγία 2014/104, και ιδίως το άρθρο της 10, άμεση ή έμμεση εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση που αφορά αξίωση αποζημίωσης για το σύνολο της ζημίας που προκλήθηκε λόγω παραβάσεως των κανόνων του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, η οποία

άρχισε πριν την έναρξη ισχύος της οδηγίας 2014/104 και έληξε μετά την παρέλευση της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, σε περίπτωση κατά την οποία και η αγωγή αποζημιώσεως ασκήθηκε μετά την παρέλευση της προθεσμίας μεταφοράς, ή το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 έχει εφαρμογή αποκλειστικά ως προς το μέρος της επίμαχης συμπεριφοράς (και το αντίστοιχο μέρος της προξενηθείσας ζημίας) που έλαβε χώρα κατά το χρονικό διάστημα μετά την έναρξη ισχύος της οδηγίας 2014/104 ή, ενδεχομένως, μετά την παρέλευση της προθεσμίας μεταφοράς [της προμνησθείσας οδηγίας];

- 2) Μπορεί το άρθρο 22, παράγραφος 2, της οδηγίας 2014/104 να ερμηνευθεί, σύμφωνα με το πνεύμα και τον σκοπό της οδηγίας 2014/104 ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και της αρχής της αποτελεσματικότητας, υπό την έννοια ότι ως “εθνικά μέτρα που θεσπίζονται σύμφωνα με το άρθρο 21, εκτός από αυτά που αναφέρονται στην παράγραφο 1 [του άρθρου 22]” νοούνται οι διατάξεις του εθνικού δικαίου που μεταφέρουν το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104, ή με άλλα λόγια, έχει ως προς το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 και τους κανόνες παραγραφής εφαρμογή η [παράγραφος 1] ή η [παράγραφος 2] του άρθρου 22 της οδηγίας 2014/104;
- 3) Συνάδουν με το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2014/104 ή με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και την αρχή της αποτελεσματικότητας οι διατάξεις του εθνικού δικαίου και η ερμηνεία τους κατά τις οποίες ως “γνώση της ζημίας” που είναι καθοριστική για την έναρξη της “υποκειμενικής” παραγραφής της αξίωσης του ζημιωθέντος νοείται η γνώση εκ μέρους του των “διάφορων επιμέρους ζημιών” οι οποίες προξενούνται σταδιακά από τη διαρκή αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορά (επειδή η νομολογία στηρίζεται στην παραδοχή ότι η επίμαχη αξίωση αποζημιώσεως είναι στο σύνολό της διαιρετή) και ως προς τις οποίες αρχίζει χωριστή παραγραφή, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η γνώση του ζημιωθέντος για την πλήρη έκταση της ζημίας που προξενήθηκε λόγω της συνολικής παραβάσεως του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, ήτοι οι εθνικές διατάξεις και η ερμηνεία τους κατά τις οποίες επιτρέπεται η έναρξη της παραγραφής των αξιώσεων προς αποζημίωση για ζημία που προξενήθηκε από συμπεριφορά αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πριν από τη λήξη της συμπεριφοράς αυτής η οποία συνίσταται στην ευνοϊκότερη τοποθέτηση και εμφάνιση της ίδιας υπηρεσίας σύγκρισης τιμών κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ;
- 4) Αντιτίθενται το άρθρο 10, παράγραφοι 2, 3 και 4, της οδηγίας 2014/104 ή το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και η αρχή της αποτελεσματικότητας σε διατάξεις του εθνικού δικαίου οι οποίες ορίζουν ότι η παραγραφή στην περίπτωση αγωγών αποζημιώσεως είναι τριετής και αρχίζει από την ημέρα κατά την οποία ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή μπορούσε να λάβει γνώση της επιμέρους ζημίας και του προς αποζημίωση υπόχρεου, αλλά δεν λαμβάνουν υπόψη i) το χρονικό σημείο παύσης της παράνομης συμπεριφοράς, ii) τη γνώση του ζημιωθέντος ως προς αν η συμπεριφορά αποτελούσε παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού, και κατά τις οποίες επίσης iii) η εν λόγω τριετής παραγραφή δεν αναστέλλεται ούτε διακόπτεται ενόσω η Επιτροπή διεξάγει διαδικασία της οποίας αντικείμενο είναι συνεχιζόμενη εντούτοις παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και iv) δεν ισχύει η αρχή ότι η αναστολή της παραγραφής λήγει τουλάχιστον ένα έτος αφότου καταστεί απρόσβλητη η απόφαση επί της παραβάσεως;»

Εξελίξεις μεταγενέστερες της αποφάσεως περί παραπομπής και διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

- 37 Με την απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2021, Google και Alphabet κατά Επιτροπής (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763), το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε κατ’ ουσίαν την προσφυγή που είχαν ασκήσει η Google και η Alphabet κατά της απόφασης C(2017) 4444 final,

επικυρώνοντας την ανάλυση της Επιτροπής όσον αφορά την αγορά εξειδικευμένης αναζήτησης για τη σύγκριση προϊόντων. Εντούτοις, όσον αφορά τις εθνικές αγορές γενικής αναζήτησης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή είχε στηριχθεί σε εκτιμήσεις υπερβολικά ασαφείς για να δικαιολογήσουν την ύπαρξη αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελεσμάτων, ακόμη και δυνητικών, καθώς και ότι έπρεπε να γίνει δεκτός ο ισχυρισμός της Google και της Alphabet ότι η ανάλυση αποτελεσμάτων είχε αμιγώς υποθετικό χαρακτήρα. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση αυτή μόνον κατά το μέρος που η Επιτροπή είχε διαπιστώσει παράβαση εκ μέρους της Google και της Alphabet σε δεκατρείς εθνικές αγορές γενικής αναζήτησης εντός του ΕΟΧ βάσει της ύπαρξης αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αποτελεσμάτων στις αγορές αυτές και απέρριψε την προσφυγή κατά τα λοιπά.

- 38 Στις 20 Ιανουαρίου 2022 η Google και η Alphabet άσκησαν αναίρεση κατά της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου της 10ης Νοεμβρίου 2021, Google και Alphabet κατά Επιτροπής (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763). Η αίτηση αναιρέσεως είναι επί του παρόντος εκκρεμής.
- 39 Στις 22 Ιουνίου 2022 το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση Volvo και DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2022:494), με την οποία αποφάνθηκε, μεταξύ άλλων, επί της φύσεως του άρθρου 10 της οδηγίας 2014/104, καθώς και επί της διαχρονικής εφαρμογής της συγκεκριμένης διάταξης.
- 40 Με έγγραφο της 28ης Ιουνίου 2022, το Δικαστήριο κοινοποίησε την απόφαση αυτή στο αιτούν δικαστήριο ζητώντας του να διευκρινίσει εάν, λαμβανομένης υπόψη της απόφασης αυτής, ενέμενε στην αίτησή του προδικαστικής αποφάσεως.
- 41 Με γραπτή ανακοίνωση που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 27 Σεπτεμβρίου 2022, το αιτούν δικαστήριο γνωστοποίησε στο Δικαστήριο ότι αποσύρει μεν το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, αλλά εμμένει στο τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

- 42 Με το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, εάν το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 και/ή το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και η αρχή της αποτελεσματικότητας έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια, η οποία προβλέπει τριετή παραγραφή των αξιώσεων αποζημίωσης για διαρκείς παραβάσεις των κανόνων του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης η οποία:
  - αρχίζει, ανεξάρτητα και χωριστά για κάθε επιμέρους ζημία που προκαλείται από μια τέτοια παράβαση, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έλαβε γνώση του ότι υπέστη τέτοια επιμέρους ζημία καθώς και της ταυτότητας του υπόχρεου προς αποκατάστασή της, χωρίς ο ζημιωθείς να γνωρίζει ότι η οικεία συμπεριφορά συνιστά παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού και χωρίς η παράβαση αυτή να έχει παύσει,
  - δεν μπορεί να ανασταλεί ή να διακοπεί κατά τη διάρκεια της έρευνας της Επιτροπής σχετικά με μια τέτοια παράβαση, και
  - δεν μπορεί να ανασταλεί τουλάχιστον έως ένα έτος μετά την ημερομηνία κατά την οποία η απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται η ίδια αυτή παράβαση καθίσταται απρόσβλητη.

- 43 Από τα στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι το δικαστήριο αυτό ζητεί, μεταξύ άλλων, να διευκρινιστεί εάν, με την αγωγή που άσκησε στις 26 Ιουνίου 2020, η Heureka, η οποία θεωρεί ότι υπέστη ζημία από την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης εκ μέρους της Google στη σχετική αγορά στην Τσεχική Δημοκρατία από τον Φεβρουάριο του 2013 έως τις 27 Ιουνίου 2017, κατάχρηση η οποία διαπιστώθηκε με απόφαση της Επιτροπής που δεν έχει καταστεί εισέτι απρόσβλητη, δύναται να αξιώσει αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη καθ' όλο το χρονικό αυτό διάστημα, ή εάν, αντιθέτως, η αξίωση αποζημίωσης έχει παραγραφεί για μέρος του διαστήματος αυτού.
- 44 Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει συναφώς ότι, πριν από τη μεταφορά της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο με τον νόμο 262/2017, το άρθρο 620, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα συνέδεε το χρονικό σημείο έναρξης της τριετούς κατά το άρθρο 629, παράγραφος 1, του κώδικα αυτού παραγραφής μόνο με τη γνώση της ζημίας και του υπαιτίου. Οι διατάξεις αυτές ερμηνεύονταν υπό την έννοια ότι το σύνολο της ζημίας που προκαλείται στο πλαίσιο διαρκούς παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού μπορεί να διαιρεθεί σε επιμέρους ζημίες και ότι για κάθε επιμέρους ζημία εκκινούσε νέα, αυτοτελής παραγραφή. Επομένως, η αξίωση αποζημίωσης παραγραφόταν τμηματικά και σταδιακά.
- 45 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, επιπλέον, ότι, εν προκειμένω, η επίμαχη παράβαση άρχισε πριν από τις 25 Δεκεμβρίου 2014, ημερομηνία έναρξεως ισχύος της οδηγίας 2014/104, αλλά έπαυσε μετά τις 27 Δεκεμβρίου 2016, ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο σύμφωνα με το άρθρο 21 της οδηγίας αυτής. Ωστόσο, δεδομένου ότι η τελευταία μεταφέρθηκε εκπρόθεσμα στην τσεχική έννομη τάξη, η παράβαση αυτή φαίνεται ότι είχε παύσει πριν από την ημερομηνία έναρξεως ισχύος του νόμου 262/2017, ήτοι την 1η Σεπτεμβρίου 2017. Αντιθέτως, η αγωγή της κύριας δίκης ασκήθηκε μετά την τελευταία αυτή ημερομηνία.
- 46 Υπό τις συνθήκες αυτές, προκειμένου να δοθεί απάντηση στο τρίτο και στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, πρέπει κατ' αρχάς να εξεταστεί η δυνατότητα διαχρονικής εφαρμογής του άρθρου 10 της οδηγίας 2014/104, στο οποίο αναφέρονται τα ερωτήματα αυτά και το οποίο θέτει ορισμένες προϋποθέσεις σε σχέση με την παραγραφή των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού, και να καθοριστεί, ιδίως, η ελάχιστη διάρκεια της παραγραφής αυτής, το νωρίτερο χρονικό σημείο έναρξης της και οι περιστάσεις υπό τις οποίες επιβάλλεται αναστολή ή διακοπή της.
- 47 Συναφώς υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 αποτελεί ουσιαστική διάταξη κατά την έννοια του άρθρου 22, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής. Δυνάμει της τελευταίας αυτής διάταξης, τα κράτη μέλη όφειλαν να διασφαλίσουν τη μη αναδρομική εφαρμογή των εθνικών διατάξεων που θεσπίζουν κατ' εφαρμογήν του άρθρου 21 της οδηγίας, προκειμένου να συμμορφωθούν προς τις ουσιαστικές διατάξεις της (απόφαση της 28ης Μαρτίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-637/20, EU:C:2019:494, σκέψεις 36 και 47).
- 48 Εντούτοις, υπενθυμίζεται ότι, μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς μιας οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, το εθνικό δίκαιο πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο σύμφωνο προς κάθε διάταξη της οδηγίας αυτής (πρβλ. αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2006, Αδενέλερ κ.λπ., C-212/04, EU:C:2006:443, σκέψη 115, και της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, 267/20, EU:C:2022:494, σκέψεις 33 και 77).

- 49 Επομένως, προκειμένου να καθοριστεί η διαχρονική εφαρμογή του άρθρου 10 της οδηγίας 2014/104, πρέπει να εξακριβωθεί εάν η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης κατάσταση είχε διαμορφωθεί πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας αυτής στην εσωτερική έννομη τάξη ή εάν εξακολούθησε να παράγει τα αποτελέσματά της και μετά τη λήξη της προθεσμίας αυτής (πρβλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 48)
- 50 Προς τον σκοπό αυτόν, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων των κανόνων περί παραγραφής, της φύσεώς τους καθώς και του μηχανισμού λειτουργίας τους, ιδίως στο πλαίσιο αγωγής αποζημίωσης για παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού, πρέπει να εξεταστεί εάν, κατά την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, ήτοι στις 27 Δεκεμβρίου 2016, είχε παρέλθει η προβλεπόμενη από το εθνικό δίκαιο προθεσμία παραγραφής που, έως την ημερομηνία αυτή, είχε εφαρμογή στην περίπτωση της κύριας δίκης, όπερ προϋποθέτει τον προσδιορισμό του χρονικού σημείου έναρξης της προθεσμίας αυτής παραγραφής σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο (πρβλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 49)
- 51 Πράγματι, ελλείπει σχετικής ρύθμισης της Ένωσης μέχρι την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να θεσπίσει λεπτομερείς ρυθμίσεις για την άσκηση της αξίωσης αποκατάστασης ζημίας οφειλόμενης σε παράβαση των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, περιλαμβανομένων των σχετικών με τις προθεσμίες παραγραφής ρυθμίσεων, υπό την επιφύλαξη της τήρησης των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, καθόσον η τελευταία αρχή απαιτεί οι κανόνες που εφαρμόζονται επί ενδίκων βοηθημάτων τα οποία αποσκοπούν στην προάσπιση των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το άμεσο αποτέλεσμα του δικαίου της Ένωσης να μην καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης (πρβλ. αποφάσεις της 28ης Μαρτίου 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, σκέψεις 42 και 43, και της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 50).
- 52 Συναφώς, από την τελευταία αυτή αρχή προκύπτει ότι, ακόμη και πριν από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, μια εθνική ρύθμιση που ορίζει την ημερομηνία έναρξης της προθεσμίας παραγραφής, τη διάρκειά της και τις περιπτώσεις αναστολής ή διακοπής της παραγραφής πρέπει να προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες του δικαίου του ανταγωνισμού και στους στόχους της εφαρμογής των κανόνων του δικαίου αυτού εκ μέρους των ενδιαφερομένων, προκειμένου να μην υπονομεύεται η πλήρης αποτελεσματικότητα των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ (πρβλ. αποφάσεις της 28ης Μαρτίου 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, σκέψη 47, και της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 53).
- 53 Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ παράγει άμεσα αποτελέσματα στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών και γεννά, υπέρ των υποκειμένων δικαίου, δικαιώματα που τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να προστατεύουν (απόφαση της 28ης Μαρτίου 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, σκέψη 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 54 Η πλήρης αποτελεσματικότητα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και, πιο συγκεκριμένα, η πρακτική αποτελεσματικότητα της απαγόρευσης που προβλέπει το άρθρο αυτό θα θιγόταν, μεταξύ άλλων, εάν, λόγω της εθνικής ρύθμισης που καθορίζει την ημερομηνία έναρξης της παραγραφής, τη διάρκειά της και τις περιπτώσεις αναστολής ή διακοπής της, θα ήταν πρακτικώς αδύνατο ή υπερβολικά δυσχερές για ένα πρόσωπο να ζητήσει αποκατάσταση της ζημίας που έχει υποστεί

- εξαιτίας καταχρηστικής συμπεριφοράς επιχείρησης κατέχουσας δεσπόζουσα θέση, η οποία είναι ικανή είτε να περιορίσει είτε να νοθεύσει τον ανταγωνισμό. Το δικαίωμα κάθε προσώπου να ζητήσει αποζημίωση για τέτοια ζημία ενισχύει, πράγματι, την αποτελεσματική λειτουργία των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης και αποθαρρύνει πρακτικές που συνίστανται στην κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης οι οποίες ενδέχεται να περιορίζουν ή να νοθεύουν τον ανταγωνισμό, συμβάλλοντας έτσι στη διατήρηση συνθηκών πραγματικού ανταγωνισμού εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πρβλ. απόφαση της 28ης Μαρτίου 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, σκέψεις 39 και 41 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 55 Ωστόσο, από τη νομολογία προκύπτει ότι η άσκηση του δικαιώματος αποζημίωσης θα καθίστατο πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής εάν οι προθεσμίες παραγραφής που ισχύουν για τις αγωγές αποζημίωσης λόγω παράβασης των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού άρχιζαν να τρέχουν πριν από την παύση της παράβασης και πριν ο ζημιωθείς λάβει γνώση ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έχει λάβει γνώση των αναγκαίων στοιχείων για την άσκηση αγωγής αποζημίωσης (πρβλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψεις 56, 57 και 61).
- 56 Πράγματι, όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση περί παύσεως της παράβασης, επισημαίνεται, πρώτον, ότι από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η άσκηση αγωγών αποζημίωσης λόγω παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης απαιτεί, κατ' αρχήν, τη διενέργεια πολύπλοκης ανάλυσης πραγματικών περιστατικών και οικονομικών στοιχείων (απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψεις 54 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 57 Ωστόσο, οι διαφορές που αφορούν παραβάσεις του δικαίου ανταγωνισμού χαρακτηρίζονται, κατ' αρχήν, από ασυμμετρία πληροφόρησης εις βάρος του ζημιωθέντος, με αποτέλεσμα η συγκέντρωση των πληροφοριών αυτών να καθίσταται δυσχερέστερη για τον ζημιωθέντα απ' ό,τι η συγκέντρωση των αναγκαίων πληροφοριών από τις αρχές ανταγωνισμού για την άσκηση των εξουσιών τους περί εφαρμογής του δικαίου ανταγωνισμού (απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 55).
- 58 Επιπλέον, συχνά είναι ιδιαιτέρως δυσχερές για τον ζημιωθέντα να αποδείξει, προτού παύσει μια τέτοια παράβαση, την ύπαρξη και την έκτασή της καθώς και τη ζημία που απορρέει από αυτήν.
- 59 Υπό τις συνθήκες αυτές, η απαίτηση κατά την οποία η παραγραφή δεν μπορεί να αρχίσει πριν από την παύση της οικείας παράβασης είναι αναγκαία προκειμένου ο ζημιωθείς να μπορέσει να προσδιορίσει και να αποδείξει την ύπαρξη, την έκταση και τη διάρκεια της παράβασης, καθώς και την έκταση της ζημίας που προκλήθηκε από αυτήν και την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ ζημίας και παράβασης, προκειμένου να έχει πράγματι τη δυνατότητα να ασκήσει το εκ των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ δικαίωμά του σε πλήρη αποκατάσταση της ζημίας.
- 60 Ειδικότερα, λαμβανομένης υπόψη της πολυπλοκότητας του ποσοτικού προσδιορισμού της ζημίας σε υποθέσεις που εμπíπτουν στο δίκαιο ανταγωνισμού, όταν η παράβαση εξακολουθεί να υφίσταται, το να απαιτείται από τον ζημιωθέντα να αυξάνει σταδιακά το ποσό της ζητούμενης αποζημίωσης σε συνάρτηση με τις πρόσθετες ζημίες που προκαλούνται από την παράβαση αυτή θα καθιστούσε πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση του δικαιώματος σε πλήρη αποζημίωση.

- 61 Δεύτερον, υπενθυμίζεται ότι, όπως και στην περίπτωση εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης από τις δημόσιες αρχές (public enforcement), οι αγωγές αποζημίωσης λόγω παράβασης των κανόνων αυτών (private enforcement) αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του συστήματος εφαρμογής των εν λόγω κανόνων, που επιδιώκει την πάταξη των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορών των επιχειρήσεων και την αποτροπή τους από την επίδειξη τέτοιων συμπεριφορών (απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 62 Συναφώς, αφενός, ένα καθεστώς παραγραφής που προβλέπει τριετή παραγραφή με χρονικό σημείο έναρξης πριν από τη παύση μιας ενιαίας και διαρκούς παράβασης, χωρίς δυνατότητα αναστολής ή διακοπής της παραγραφής κατά τη διάρκεια της έρευνας της Επιτροπής, θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια η προθεσμία αυτή να παρέλθει πολύ πριν από την έκδοση απόφασης της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται η παράβαση, όπερ θα επηρέαζε άμεσα τη δυνατότητα του ζημιωθέντος να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης μετά την έκδοση τέτοιας απόφασης (follow-on damages) και, ως εκ τούτου, θα μπορούσε να καταστήσει υπερβολικά δυσχερή την άσκηση του δικαιώματος του προσώπου αυτού σε πλήρη αποζημίωση. Πράγματι, ελλείψει απόφασης της Επιτροπής ή εθνικής αρχής, είναι κατά κανόνα δυσχερές για τον ζημιωθέντα να αποδείξει παράβαση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.
- 63 Αφετέρου, όπως επισήμανε, κατ' ουσίαν, η γενική εισαγγελέας στο σημείο 118 των προτάσεών της, η παύση της παράβασης, ως προϋπόθεση έναρξης της παραγραφής, μπορεί να έχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα και να οδηγήσει τον παραβάτη να παύσει την οικεία παράβαση ταχύτερα. Αντιθέτως, τούτο δεν ισχύει στην περίπτωση καθεστώτος που, για τους σκοπούς της άσκησης αγωγής αποζημίωσης λόγω παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού, δεν λαμβάνει υπόψη την προϋπόθεση αυτή, αλλά επιτρέπει την κατάτμηση της παραγραφής σε πολλές διαδοχικές dies a quo και, ως εκ τούτου, συνεπάγεται την παραγραφή αξιώσεων επί ορισμένων μέρους της ζημίας που προκλήθηκε από την οικεία παράβαση.
- 64 Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση, η οποία, όπως προκύπτει από τη νομολογία που μνημονεύεται στη σκέψη 55 της παρούσας απόφασης, πρέπει να πληρούται για να αρχίσει η παραγραφή, ήτοι να λάβει ο ζημιωθείς γνώση των στοιχείων που είναι αναγκαία για την άσκηση αγωγής αποζημίωσης λόγω παραβάσεως των κανόνων του δικαίου ανταγωνισμού, υπενθυμίζεται ότι μεταξύ των στοιχείων αυτών περιλαμβάνονται η ύπαρξη παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού, η ύπαρξη ζημίας, η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ ζημίας και παράβασης, καθώς και η ταυτότητα του παραβάτη (πρβλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 60).
- 65 Πράγματι, ελλείψει τέτοιων στοιχείων, είναι εξαιρετικά δυσχερές, αν όχι αδύνατο, για τον ζημιωθέντα να επιτύχει την αποκατάσταση της ζημίας που του προκάλεσε η παράβαση αυτή.
- 66 Συναφώς, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της αγωγής αποζημίωσης να προσδιορίσει το χρονικό σημείο κατά το οποίο μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι ο ζημιωθείς έλαβε γνώση των εν λόγω στοιχείων. Πράγματι, υπενθυμίζεται ότι το εθνικό δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο να διαπιστώσει και να εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης (πρβλ. απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2023, Puig Gordi κ.λπ., C-158/21, EU:C:2023:57, σκέψη 61 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Τούτου δοθέντος, το Δικαστήριο έχει τη δυνατότητα, αποφαινόμενο επί αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, να παράσχει διευκρινίσεις προκειμένου να καθοδηγήσει το εθνικό δικαστήριο κατά τον εν λόγω προσδιορισμό.

- 67 Επομένως, όπως προκύπτει τη νομολογία, το χρονικό αυτό σημείο συμπίπτει κατ' αρχήν με την ημερομηνία δημοσίευσης της περίληψης της οικείας απόφασης της Επιτροπής στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (πρβλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 71).
- 68 Πράγματι, αφενός, η δημοσίευση πράξης θεσμικού οργάνου της Ένωσης στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* σε όλες τις επίσημες γλώσσες της Ένωσης διασφαλίζει ότι τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα έχουν τη δυνατότητα να λάβουν γνώση της πράξης αυτής [πρβλ. διάταξη της 6ης Μαρτίου 2023, Deutsche Bank (Σύμπραξη – Παράγωγα επιτοκίου σε ευρώ), C-198/22 και C-199/22, EU:C:2023:166, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 69 Αφετέρου, στο πλαίσιο αγωγών αποζημίωσης ασκούμενων κατόπιν απόφασης της Επιτροπής που έχει καταστεί απρόσβλητη, η σύνδεση με ένα αντικειμενικό στοιχείο όπως η δημοσίευση της περίληψης της απόφασης αυτής στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* εξυπηρετεί την ασφάλεια δικαίου υπό την έννοια ότι επιτρέπει, εφόσον έχει παύσει η οικεία παράβαση, να καθοριστεί, κατ' αρχήν, το χρονικό σημείο από το οποίο αρχίζει η παραγραφή, τόσο για τις επιχειρήσεις που μετείχαν σε σύμπραξη όσο και για τους ζημιωθέντες [πρβλ. διάταξη της 6ης Μαρτίου 2023, Deutsche Bank (Σύμπραξη– Παράγωγα επιτοκίου σε ευρώ), C-198/22 και C-199/22, EU:C:2023:166, σκέψη 48].
- 70 Τούτου δοθέντος, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο ο ζημιωθείς λόγω παραβάσεως των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού να λάβει γνώση των στοιχείων που είναι αναγκαία για την άσκηση αγωγής αποζημίωσης πολύ πριν από τη δημοσίευση της περίληψης απόφασης της Επιτροπής στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* [διάταξη της 6ης Μαρτίου 2023, Deutsche Bank (Σύμπραξη– Παράγωγα επιτοκίου σε ευρώ), C-198/22 και C-199/22, EU:C:2023:166, σκέψη 44 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 71 Εντούτοις, εναπόκειται στο πρόσωπο κατά του οποίου ασκείται η αγωγή αποζημίωσης να αποδείξει ότι συντρέχει τέτοια περίπτωση.
- 72 Εν προκειμένω, ωστόσο, εξακολουθεί να τίθεται ζήτημα σχετικά με τα αποτελέσματα που έχει για τον καθορισμό του χρονικού σημείου έναρξης της παραγραφής η δημοσίευση στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* περίληψης απόφασης της Επιτροπής, η οποία δεν έχει ακόμη καταστεί απρόσβλητη, με την οποία διαπιστώνεται παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού. Σε αντίθεση με τις υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκαν η απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2022:494), και η διάταξη της 6ης Μαρτίου 2023, Deutsche Bank (Σύμπραξη – Παράγωγα επιτοκίου σε ευρώ) (C-198/22 και C-199/22, EU:C:2023:166), στο πλαίσιο των οποίων οι αποφάσεις της Επιτροπής είχαν καταστεί απρόσβλητες, στην υπό κρίση υπόθεση, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 37 και 38 της παρούσας απόφασης, η απόφαση C(2017) 4444 final δεν έχει καταστεί απρόσβλητη. Πράγματι, η απόφαση αυτή προσβλήθηκε από την Google και την Alphabet ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, κατά δε της απόφασης που εξέδωσε το Γενικό Δικαστήριο με την οποία έγινε μόνον εν μέρει δεκτή η οικεία προσφυγή έχει ασκηθεί αναίρεση από τις εταιρίες αυτές, η οποία εκκρεμεί επί του παρόντος ενώπιον του Δικαστηρίου.
- 73 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι υπέρ των πράξεων των οργάνων της Ένωσης υφίσταται, κατ' αρχήν, τεκμήριο νομιμότητας, οι πράξεις δε αυτές παράγουν έννομα αποτελέσματα εφόσον δεν έχουν ακυρωθεί ή ανακληθεί (πρβλ. απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2004, Επιτροπή κατά Ελλάδας, C-475/01, EU:C:2004:585, σκέψη 18 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Η αρχή αυτή συνεπάγεται επίσης την υποχρέωση όλων των υποκειμένων του δικαίου της Ένωσης να

- αναγνωρίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα των πράξεων αυτών εφόσον το Δικαστήριο δεν έχει διαπιστώσει την έλλειψη νομιμότητάς τους και να αποδέχονται την εκτελεστότητά τους εφόσον το Δικαστήριο δεν έχει αποφασίσει την αναστολή της εκτέλεσής τους (πρβλ. αποφάσεις της 7ης Ιουνίου 1988, Επιτροπή κατά Ελλάδας, 63/87, EU:C:1988:285, σκέψη 10, και της 21ης Σεπτεμβρίου 1989, Hoechst κατά Επιτροπής, 46/87 και 227/88, EU:C:1989:337, σκέψη 64).
- 74 Ειδικότερα, κατά το γράμμα του άρθρου 16, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του κανονισμού 1/2003, όταν τα εθνικά δικαστήρια κρίνουν συμφωνίες, αποφάσεις ή πρακτικές δυνάμει του άρθρου 101 ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, οι οποίες έχουν ήδη αποτελέσει αντικείμενο απόφασης της Επιτροπής, δεν μπορούν να λαμβάνουν αποφάσεις που συγκρούονται με την απόφαση την οποία έχει λάβει η Επιτροπή. Ωστόσο, το άρθρο 16, παράγραφος 1, δεν απαιτεί η απόφαση της Επιτροπής να έχει καταστεί απρόσβλητη προκειμένου να υφίσταται υποχρέωση συμμόρφωσης του εθνικού δικαστηρίου με αυτήν. Ως προς την πτυχή αυτή, το άρθρο 16 διαφέρει από το άρθρο 9 της οδηγίας 2014/104, το οποίο αναγνωρίζει αποδεικτική ισχύ στις αποφάσεις των εθνικών αρχών ανταγωνισμού μόνον όταν είναι απρόσβλητες. Η διαφορά μεταξύ των δύο αυτών διατάξεων δικαιολογείται ακριβώς από τον δεσμευτικό χαρακτήρα των αποφάσεων που λαμβάνουν τα θεσμικά όργανα της Ένωσης.
- 75 Βεβαίως, στη σκέψη 42 της απόφασης της 6ης Οκτωβρίου 2021, Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800), το Δικαστήριο έκρινε κατ' ουσίαν ότι, προκειμένου να καταλογιστεί ευθύνη σε οποιαδήποτε νομική οντότητα μιας οικονομικής ενότητας, η παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού πρέπει να διαπιστώνεται με απόφαση της Επιτροπής που έχει καταστεί απρόσβλητη ή να αποδεικνύεται αυτοτελώς ενώπιον του οικείου εθνικού δικαστηρίου, οσάκις η Επιτροπή δεν έχει εκδώσει απόφαση σχετικά με την ύπαρξη παράβασης (πρβλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, Sumal, C-882/19, EU:C:2021:800, σκέψη 42). Ωστόσο, οι εκτιμήσεις αυτές αφορούν τις δύο πλέον προφανείς περιπτώσεις στις οποίες μπορεί να ασκηθεί αγωγή αποζημίωσης.
- 76 Εν προκειμένω, σε αντίθεση με τη διαφορά επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800), η οποία αφορούσε απρόσβλητη απόφαση της Επιτροπής, η αγωγή αποζημίωσης της διαφοράς της κύριας δίκης είχε ασκηθεί κατόπιν αποφάσεως της Επιτροπής που δεν έχει καταστεί απρόσβλητη διότι προσβλήθηκε με προσφυγή ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου κατά της απόφασης του οποίου έχει ασκηθεί αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου.
- 77 Όπως, όμως, επισήμανε, κατ' ουσίαν, η γενική εισαγγελέας στα σημεία 54 και 62 των προτάσεών της, μια απόφαση διά της οποίας η Επιτροπή διαπιστώνει παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού, έστω και αν δεν έχει καταστεί εισέτι απρόσβλητη, έχει δεσμευτική ισχύ εφόσον δεν έχει ακυρωθεί, εναπόκειται δε στο εθνικό δικαστήριο να συναγάγει από αυτήν τα κατάλληλα συμπεράσματα στο πλαίσιο της ενώπιόν του διαδικασίας. Επομένως, ο ζημιωθείς μπορεί, προς στήριξη της αγωγής αποζημίωσης, να επικαλεστεί τις διαπιστώσεις που περιέχονται σε μια τέτοια απόφαση.
- 78 Επομένως, ανεξαρτήτως του εάν η επίμαχη απόφαση της Επιτροπής έχει καταστεί απρόσβλητη, από της δημοσίευσής της περίληψής της στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* και εφόσον η σχετική παράβαση έχει παύσει, μπορεί, κατ' αρχήν, ευλόγως να θεωρηθεί ότι ο ζημιωθείς έχει στη διάθεσή του όλα τα αναγκαία στοιχεία για να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης εντός εύλογης προθεσμίας, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που είναι αναγκαία για τον καθορισμό της έκτασης της ζημίας που ενδεχομένως υπέστη λόγω της οικείας παράβασης. Πράγματι, η δημοσίευση αυτή παρέχει γενικώς τη δυνατότητα να διαπιστωθεί η ύπαρξη

παράβασης. Επιπλέον, η έκταση της ζημίας που ενδεχομένως προκλήθηκε λόγω της παράβασης αυτής μπορεί να προσδιοριστεί από τον ζημιωθέντα με βάση την εν λόγω διαπίστωση και τα στοιχεία που αυτός διαθέτει.

- 79 Όσον αφορά το ζήτημα εάν το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και η αρχή της αποτελεσματικότητας επιβάλλουν την αναστολή ή τη διακοπή της παραγραφής κατά τη διάρκεια έρευνας της Επιτροπής, επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από τη σκέψη 62 της παρούσας απόφασης, η τριετής παραγραφή, η οποία αρχίζει πριν από τη λήξη της οικείας ενιαίας και διαρκούς παράβασης και δεν μπορεί ούτε να ανασταλεί ούτε να διακοπεί κατά τη διάρκεια της έρευνας της Επιτροπής, είναι δυνατό να συμπληρωθεί ακόμη και πριν από την περάτωση της διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής, όπερ καθιστά υπερβολικά δυσχερή, αν όχι αδύνατη, την άσκηση του δικαιώματος σε πλήρη αποζημίωση μέσω αγωγής αποζημίωσης που ασκείται κατόπιν αποφάσεως της Επιτροπής. Πράγματι, η αναστολή ή η διακοπή της παραγραφής κατά τη διάρκεια έρευνας της Επιτροπής είναι, κατ' αρχήν, αναγκαίες προκειμένου ο ζημιωθείς να είναι σε θέση, κατά το πέρας ιδίως της έρευνας αυτής, να εκτιμήσει εάν έχει διαπραχθεί παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού, να λάβει γνώση της έκτασης και της διάρκειάς της και να στηριχθεί στη διαπίστωση αυτή στο πλαίσιο μεταγενέστερης αγωγής αποζημίωσης.
- 80 Αντιθέτως, εφόσον, όπως προκύπτει από τη σκέψη 77 της παρούσας απόφασης, ο ζημιωθείς μπορεί, προς στήριξη της αγωγής αποζημίωσης, να επικαλεστεί τις διαπιστώσεις που περιέχονται σε απόφαση της Επιτροπής που δεν έχει καταστεί απρόσβλητη, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν απαιτούν την παράταση της αναστολής της παραγραφής έως ότου η απόφαση της Επιτροπής καταστεί απρόσβλητη. Επιπλέον, όπως επισήμανε, κατ' ουσίαν, η γενική εισαγγελέας στο σημείο 70 των προτάσεών της, μολονότι το εθνικό δικαστήριο έχει τη δυνατότητα, εάν το κρίνει σκόπιμο λόγω των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης, να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία έως ότου η απόφαση της Επιτροπής καταστεί απρόσβλητη, εντούτοις, ουδόλως υποχρεούται να το πράξει εφόσον δεν αφίσταται της αποφάσεως αυτής.
- 81 Λαμβανομένων υπόψη των εκτιμήσεων που περιλαμβάνονται στις σκέψεις 51 έως 80 της παρούσας απόφασης, διαπιστώνεται ότι ένα καθεστώς παραγραφής όπως το επίμαχο στη διαφορά της κύριας δίκης, κατά το οποίο, αφενός, η τριετής παραγραφή αρχίζει, ανεξάρτητα και χωριστά για κάθε επιμέρους ζημία που προκύπτει από την οικεία παράβαση, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έλαβε γνώση του ότι υπέστη επιμέρους ζημία καθώς και της ταυτότητας του υπόχρεου προς αποκατάστασή της, χωρίς να είναι αναγκαίο να έχει παύσει η παράβαση και να γνωρίζει το πρόσωπο αυτό ότι η οικεία συμπεριφορά συνιστά παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού, και, αφετέρου, η προθεσμία αυτή δεν μπορεί ούτε να ανασταλεί ούτε να διακοπεί κατά τη διάρκεια της έρευνας της Επιτροπής σχετικά με μια τέτοια παράβαση, καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας που έχει προκληθεί από την παράβαση.
- 82 Κατά συνέπεια, αποκλειομένων των στοιχείων του εν λόγω καθεστώτος παραγραφής που είναι ασύμβατα προς το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και την αρχή της αποτελεσματικότητας, πρέπει να εξεταστεί εάν, κατά την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, ήτοι στις 27 Δεκεμβρίου 2016, είχε παρέλθει η προβλεπόμενη από το εθνικό δίκαιο προθεσμία παραγραφής που, έως την ημερομηνία αυτή, είχε εφαρμογή στην περίπτωση της κύριας δίκης.

- 83 Εν προκειμένω, η περίληψη της απόφασης C(2017) 4444 final δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* στις 12 Ιανουαρίου 2018, οπότε, υπό την επιφύλαξη επαλήθευσης από το αιτούν δικαστήριο, θα μπορούσε ευλόγως να θεωρηθεί ότι κατά την ημερομηνία αυτή η Heureka είχε λάβει γνώση όλων των στοιχείων που ήταν αναγκαία για να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης. Εάν η Google επιθυμεί να αμφισβητήσει την εν λόγω διαπίστωση υποστηρίζοντας ότι η εταιρία αυτή είχε λάβει γνώση των στοιχείων αυτών πολύ πριν από την εν λόγω ημερομηνία, οφείλει να αποδείξει ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου ότι όντως συνέβη κάτι τέτοιο.
- 84 Επιπλέον, από το άρθρο 1 της απόφασης C(2017) 4444 final προκύπτει ότι η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης παράβαση άρχισε τον Φεβρουάριο του 2013 και ότι δεν είχε ακόμη παύσει κατά την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης αυτής, ήτοι στις 27 Ιουνίου 2017, δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν είχε διαπιστώσει καμία διακοπή της συμπεριφοράς της Google κατά το διάστημα αυτό. Κατά τα λοιπά, το εν λόγω θεσμικό όργανο κάλεσε, με το άρθρο 3 της εν λόγω απόφασης, την εταιρία αυτή να θέσει τέρμα στη συμπεριφορά της εντός προθεσμίας 90 ημερών.
- 85 Συναφώς, όπως επισήμανε, κατ' ουσίαν, η γενική εισαγγελέας στο σημείο 91 των προτάσεων της, η προβαλλόμενη παράβαση συνίσταται σε διαρκή συμπεριφορά επιδιώκουσα ενιαίο οικονομικό σκοπό, ήτοι τη με ευνοϊκότερο τρόπο τοποθέτηση και εμφάνιση από την Google στις σελίδες γενικών αποτελεσμάτων της δίκης της υπηρεσίας σύγκρισης προϊόντων, προκειμένου να αυξήσει την κίνηση προς τη συγκεκριμένη υπηρεσία εις βάρος των ανταγωνιστικών υπηρεσιών σύγκρισης προϊόντων.
- 86 Στο πλαίσιο αυτό, ανεξαρτήτως του χρονικού σημείου κατά το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ότι η Heureka έλαβε γνώση των αναγκαίων στοιχείων για την άσκηση αγωγής αποζημίωσης, είτε το χρονικό αυτό σημείο είναι η ημερομηνία δημοσίευσης της περίληψης της απόφασης C(2017) 4444 final στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* είτε κάποιο χρονικό σημείο προγενέστερο της ημερομηνίας αυτής, η παραγραφή δεν μπορούσε να αρχίσει πριν από τις 27 Ιουνίου 2017, δεδομένου ότι, όπως προκύπτει από τα άρθρα 1 και 3 της εν λόγω απόφασης C(2017) 4444 final, η προβαλλόμενη στη διαφορά της κύριας παράβαση δεν είχε παύσει κατά την τελευταία αυτή ημερομηνία. Εν πάση περιπτώσει, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει την ακριβή ημερομηνία παύσης της παράβασης αυτής.
- 87 Επομένως, κατά την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, ήτοι στις 27 Δεκεμβρίου 2016, η παραγραφή όχι μόνο δεν είχε συμπληρωθεί, αλλά δεν είχε καν αρχίσει.
- 88 Επομένως, η επίμαχη στην κύρια δίκη κατάσταση δεν είχε διαμορφωθεί πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο, με αποτέλεσμα το άρθρο 10 της εν λόγω οδηγίας να έχει εν προκειμένω εφαρμογή *ratione temporis*. Ως εκ τούτου, στο τρίτο και στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί απάντηση όχι μόνο βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και της αρχής της αποτελεσματικότητας, αλλά και βάσει του άρθρου 10 της οδηγίας 2014/104.
- 89 Συναφώς, από τις σκέψεις 51 έως 81 της παρούσας απόφασης προκύπτει ότι ένα καθεστώς παραγραφής όπως αυτό το οποίο αφορούν το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα είναι ασύμβατο με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και με την αρχή της αποτελεσματικότητας, στο μέτρο που, αφενός, η τριετής παραγραφή αρχίζει, ανεξάρτητα και χωριστά για κάθε επιμέρους ζημία που προκύπτει από την οικεία παράβαση, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έλαβε γνώση του ότι υπέστη επιμέρους ζημία καθώς

και της ταυτότητας του υπόχρεου προς αποκατάστασή της, χωρίς να απαιτείται να έχει παύσει η παράβαση και να γνωρίζει το πρόσωπο αυτό ότι η οικεία συμπεριφορά συνιστά παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού, και, αφετέρου, η προθεσμία αυτή δεν μπορεί ούτε να ανασταλεί ούτε να διακοπεί κατά τη διάρκεια της έρευνας της Επιτροπής σχετικά με μια τέτοια παράβαση.

- 90 Επιπλέον, από το σαφές γράμμα του άρθρου 10, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας 2014/104 προκύπτει ότι ένα τέτοιο σύστημα είναι ασύμβατο και με το άρθρο αυτό.
- 91 Ειδικότερα, το άρθρο 10, παράγραφος 4, δεύτερη περίοδος, της οδηγίας 2014/104 απαιτεί πλέον η αναστολή της παραγραφής, κατόπιν πράξης της αρχής ανταγωνισμού που αποβλέπει στη διερεύνηση ή τη διαδικασία για παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού με την οποία σχετίζεται η αγωγή αποζημίωσης, να λήγει τουλάχιστον ένα έτος μετά την ημερομηνία κατά την οποία η απόφαση με την οποία διαπιστώνεται η παράβαση καθίσταται απρόσβλητη ή η διαδικασία περατώνεται με άλλον τρόπο.
- 92 Υπενθυμίζεται επίσης ότι, κατά πάγια νομολογία, μια οδηγία δεν μπορεί αυτή καθαυτή να γεννά υποχρεώσεις εις βάρος ιδιώτη και επομένως δεν χωρεί επίκλησή της έναντι αυτού. Συγκεκριμένα, η επέκταση στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών της δυνατότητας επίκλησης διάταξης οδηγίας που δεν έχει μεταφερθεί ή έχει μεταφερθεί πλημμελώς στο εσωτερικό δίκαιο θα ισοδυναμούσε με αναγνώριση της εξουσίας της Ένωσης να επιβάλλει υποχρεώσεις με άμεσο αποτέλεσμα εις βάρος ιδιωτών, παρά το γεγονός ότι διαθέτει τέτοια αρμοδιότητα μόνο στις περιπτώσεις που της απονέμεται εξουσία έκδοσης κανονισμών (απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 76).
- 93 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει επίσης ότι, στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ ιδιωτών όπως η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης, το εθνικό δικαστήριο οφείλει, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να ερμηνεύει το εθνικό δίκαιο, από τη λήξη της προθεσμίας για τη μεταφορά μιας οδηγίας που δεν έχει μεταφερθεί στο εσωτερικό δίκαιο, κατά τρόπον ώστε η επίμαχη κατάσταση να καθίσταται παραχρήμα συμβατή με τις διατάξεις της οδηγίας αυτής, χωρίς ωστόσο να προβεί σε *contra legem* ερμηνεία του εθνικού δικαίου (απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, σκέψη 77).
- 94 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω σκέψεων, στο τρίτο και στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104, καθώς και το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και η αρχή της αποτελεσματικότητας έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια, η οποία προβλέπει τριετή παραγραφή των αξιώσεων αποζημίωσης λόγω διαρκών παραβάσεων των κανόνων του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης η οποία:
- αρχίζει, ανεξάρτητα και χωριστά για κάθε επιμέρους ζημία που προκαλείται από μια τέτοια παράβαση, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έλαβε γνώση του ότι υπέστη τέτοια επιμέρους ζημία καθώς και της ταυτότητας του υπόχρεου προς αποκατάστασή της, χωρίς ο ζημιωθείς να γνωρίζει ότι η οικεία συμπεριφορά συνιστά παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού και χωρίς η παράβαση αυτή να έχει παύσει, και
  - δεν μπορεί να ανασταλεί ή να διακοπεί κατά τη διάρκεια της έρευνας της Επιτροπής σχετικά με μια τέτοια παράβαση.

Επιπλέον, το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 αντιτίθεται σε μια τέτοια ρύθμιση επίσης στο μέτρο που αυτή δεν προβλέπει αναστολή της παραγραφής τουλάχιστον έως ένα έτος μετά την ημερομηνία κατά την οποία η απόφαση με την οποία διαπιστώνεται η παράβαση καθίσταται απρόσβλητη.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 95 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

Το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με ορισμένους κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και η αρχή της αποτελεσματικότητας

έχουν την έννοια ότι:

αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια, η οποία προβλέπει τριετή παραγραφή των αξιώσεων αποζημίωσης λόγω διαρκών παραβάσεων των κανόνων του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης η οποία

- αρχίζει, ανεξάρτητα και χωριστά για κάθε επιμέρους ζημία που προκαλείται από μια τέτοια παράβαση, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έλαβε γνώση του ότι υπέστη τέτοια επιμέρους ζημία καθώς και της ταυτότητας του υπόχρεου προς αποκατάστασή της, χωρίς ο ζημιωθείς να γνωρίζει ότι η οικεία συμπεριφορά συνιστά παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού και χωρίς η παράβαση αυτή να έχει παύσει, και**
- δεν μπορεί να ανασταλεί ή να διακοπεί κατά τη διάρκεια της έρευνας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με μια τέτοια παράβαση.**

Επιπλέον, το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 αντιτίθεται σε μια τέτοια ρύθμιση επίσης στο μέτρο που αυτή δεν προβλέπει αναστολή της παραγραφής τουλάχιστον έως ένα έτος μετά την ημερομηνία κατά την οποία η απόφαση με την οποία διαπιστώνεται η παράβαση καθίσταται απρόσβλητη.

(υπογραφές)